

Timo Kinnunen
Särkiniementie 16 A 41
70700 Kuopio
Finland

Pieni katsaus William Jamesin filosofiaan

Johdanto

*Mitä? onko tässä entisen kaatopaikan kohdalla muka joskus sijainnut filosofian laitos? Mahdotonta!
Tähän lähellehän upotettiin niitä myrkyllisiä kondensaattoreitakin, ja mitä ties ongelmajätteitä.*

Olen tarkoittanut tämän esityksen sekä tukemaan -että täydentämään muita kirjoituksiani **Charles Sanders Peircen** filosofiasta. Tässä esiteltävä **William James** (1842-1910) oli suuren ja varakkaan newyorkilaisen perheen vanhin poika, joka halusi eräässä elämän vaiheessaan voimakkaasti asettua taiteen palvelukseen. Jos nyt puhutaan kuvataiteesta, ei se koskaan ollut varsinkaan amerikoissa juuri muuta kuin naturalistista *näköiskuvausta*, jota ilmensivät varsinkin sanomalehdissä käyteen taiteilijoiden näköismaalaukset kulloisestakin aiheesta. Tästä syystä esimerkiksi *Aku Anka* näyttää nimenomaan ankalta, ja *Nakke Nakuttajan* voisi hyvinkin kuvitella esittävän tikkaa. Kaikki uusi tuli Euroopasta, kuten aikanaan avantgardistinen taide, ja muut uudet taiteen suuntaukset, jotka levisivät aluksi vain pienen eliitin tietoisuuteen. On tavallaan erittäin kuvaavaa kuinka eräät suunnannäyttäjät, kuten **Andy Warhol**, koostivat taiteensa jälleen kerran näköistuotteista, joista oli kehittynyt eräänlaisia yhteiskuntansa ikoneita, ja tavarantalon kulttuurin ilmentymiä. Kirjallisuuden alalla amerikkalaiset ovat pärjänneet huomattavasti paremmin, ja tuottaneet monia suunnannäyttäjiä. Tämä siitäkkin huolimatta, että tavallinen amerikkalainen ei ole juuri koskaan kirjoista perustanut, ja jos etsitään jotakin, joka olisi maailmassa lyhintä, olisi se ehdottomasti amerikkalaisen kodin kirjahylly. William James edusti varsin käytännöllistä näkemystä esimerkiksi kasvatukseen ja psykologiaan, joka johtuu siitä, että hän oli voimakkaasti kallellaan *kokeellisen psykologian* suuntaan, ja *pragmaattisiin* ajatuskulkuihin. Hän oli myös **C.S. Peircen** elinikäinen ystävä, jota pidetään *pragmatism*in perustajana.

Mielenkiintoinen kysymyksensä on se, miksi Yhdysvalloissa (ja muuallakin) filosofia ei ole koskaan ollut köyhien ulottuvilla, tai heidän suosimaansa. Melkein kaikki syntyperäiset amerikkalaiset filosofit ovat kuuluneet yhteiskunnan ylempiin kerrostumiin, ja kunnianarvoisiin sukuihin. Silloinkin, kun he ovat luisuneet köyhyyteen, ovat he olleet varakkaampia kuin maan todelliset köyhät. Esimerkkinä vaikkapa **Jamesin** oppi-isä **C.S. Peirce**, joka sai potkut yliopistosta kavallettuaan kassasta rahaa, mutta jolla köyhimmilläänkin oli kirjoja enemmän kuin muutamassa senaikuisessa maalaiskylässä, ja joka toistuvasti

sai niitä takaisin veljeltään, jolle oli antanut niitä lainatakseen rahaa. Eihän sellainen ihminen ole oikeasti mikään köyhä, ja noihin aikoihin kuka tahansa ei voinut tehdä matkoja kaukaiseen Eurooppaan. Rikkaiden sukujen jälkeläisiä ne olivat, mutta toisaalta on myönnettävä, että uusia filosofisia teorioita ei voi rahalla luoda, ja siihen kykenevät vain harvat. Useimmat amerikkalaisista lienevät kuitenkin vähintäänkin kirjoitustaitoisia. Ehkäpä köyhiltä on puuttunut filosofiantekoon tarvittava motivaatio, ja opinnoille myönteinen, kannustava ilmapiiri - ja tukena ei ole ollut suopeiden sukulaisten, ja liittolaisten mahtavaa yhteiskunnallista asemaa, jolla ovet aukeaisivat. Niille, jotka tästä saivat *antiamerikkalaisia* ajattelun kimmokkeita, totean, että tämä samainen ongelma on yleinen kaikissa yhteiskunnissa - myös meillä. Kyse ei meillä ehkä ole siitä, etteivätkö ihmiset olisi täällä samalla lähtöviivalla, koska täällä rikkainkin on suuressa maailmassa vain yksi *tavallisista Virtasista* - vaan siitä, että meillä on paljon sellaisia seutuja, joissa kaikinainen filosofointi koetaan turhaksi, ja sitä paljon tärkeämpää on kääntää maata, ja kylvää siihen kauraa. Tärkeää on myös ajaa autolla paikallaan, ja polttaa kumia, tai ajaa moottoritiellä melkein kahtasataa, ja heitellä täysiä olutpurkkeja toisten autojen päälle, kuten muuan 14-vuotias kuopiolainen kuski kavereineen tässä taannoin teki - ainakin parikymmentä kertaa lyhyen ajan sisällä. Tärkeää on myös öristä juovuksissa jossakin pubissa, tai maata sammuksissa Jyväskylän harjun rinteellä, pullo valmiina vieressä, josta voi ottaa herätessään hömpsyt. On tärkeää laulaa karaokebaarissa, tai ajella vesiskooterilla rauhallisella järvellä kesäiltana. Selvää on, että tällaiset ihmiset eivät ratkaise esimerkiksi ilmaston lämpiämisen tuottamaa ongelmaa. Filosofiaa voisi käyttää myös tämänkaltaiseen ongelmanratkaisuun, vaikka tavallinen ihminen ei hevillä miellä sitä, että monet filosofioista voisivat olla käyttökelpoisia, tai että ne ovat vaikuttaneet meilläkin tuhoisasti seurannaisvaikutustensa kautta, kuten mm. **Marxin** ja **Engelsin** talousteoreettiset ja yhteiskuntafilosofiset näkemykset, ja niiden sovellukset - ja erityisesti niiden eräät yhteiskunnalliset - ja paikalliset sotilaalliset seuraamukset. Sille vastavoimana oli Saksan *Kolmannen Valtakunnan* revanssihenki, ja siellä suosikkifilosofiksi tulikin sitten **Friedrich Nietzsche**, ja tämän ajatus yli-ihmisestä soveltui mainiosti otettavaksi käyttöön, sillä se luokitti (kristillisen) moraalın lähinnä naurettavaksi jäänteeksi heikkouden ajoilta. Sekä Saksassa - että Neuvostoliitossa filosofinen tulkinta, yhdistyneenä vallan visuaalisen hahmon tuottamiseen, puolestaan kirvoitti mahtipontisia arkkitehtoonisia suunnitelmia, ja muita suuria suunnitelmia. Näissä maissa pyrittiin vaikuttamaan lähes kaikkeen, kuten taiteeseen, ja karkoittamaan kaikki pahat henget, ja saasta rajojen ulkopuolelle. Saksassa ihmisihanteeksi koetettiin nostaa häikäilemätön yli-ihmistyyppi, joka röyhkeästi syrjäytti muut saadakseen puhtaalle rodulle elintilaa. Jälkimmäisessä selaiseksi nousi puolue, ja työn sankari, jonka kulttiasemaa tukemaan kehittyi vähitellen koko sosialistisen realismin taiteen koneisto. Katselin kerran Leningradissa, kuinka paikalliset asukkaat katselivat hartaina maalausta, jossa mies istui hevosen vetämässä haravakoneessa. Sankaripoikia kaikki tyynni. Toisaalta Leningradissa osattiin arvostaa sodan veteraaneja, joita näkyi istumassa puistoissa kunniamerkit rinnassaan, ja ihmisten arvostamina - kun meillä suomessa näihin suhtauduttiin kuin rikollisiin, jotka olivat sahanpurut höyryten hyökänneet heikompansa kimppuun... Mutta tietenkin kaikenlainen jälkiviisaus on aina sitä parasta viisautta, ja syylytyn tässä vieläkin pahempaan koska kiistan työltä sen arvon - ja arvokkuuden. Mutta ilmiö ei ole alkuunkaan kadonnut, sillä vieläkin monissa maissa esiintyvä puoluetoverien ja sukulaisten suosiminen, tai tiettyjen ihmistyhmiens suosiminen etnisin perustein kuuluvat tähän samaan ilmiöön. Ihmiset eivät opi mitään. *Ranskan Suuren Vallankumouksen* aikana giljotiinit napsuttelivat aatelisten päitä poikki kuukausikaupalla, ja lähes tauotta - ja silti entinen komento palasi suhteellisen ripeästi prosessin päätyttyä. Kaiken taustalla oli valistuksen filosofian jalo idea - eli usko siihen, että kasvatuksella asioihin voitaisiin vaikuttaa. Samoin kävi myös entisen Neuvostoliiton alueella, jossa kapitalismin iettä sentään yritettiin kirvoittaa vuosikymmenien ajan kovin keinoin - ja jossa vallitsi tietty kasvatustoptimismi, ja usko siihen, että jokaista ihmistä voitaisiin kasvatuksella muuttaa. Samanlainen positiivinen asenne oli myös teknologiaa kohtaan. Tämän päivän todellisuutena on jälleen ahneiden kulakkien paluu riemusaatossa takaisin vallan kukkuloille. Ja miten nopeasti se kaikki tapahtuikaan, ja miten auliisti monet länsimaiset välittäjät auttoivatkaan valuutan maastaviennissä ennen Neuvostoliiton varsinaista romahdusta. Ellei tietäisi perusvenäläisten olevan kohtuullisen järkeviä, kestäviä, ja jalat maassa pysyttelevää tyyppiä, voisi asiasta vetää surullisia johtopäätöksiä. kaikkien järjestelmien tilalle voidaan pystyttää uusia järjestelmiä.

William James käsitti mainiosti tällaisen vaikutusyhteyden, ja halusi erityisesti suuren yleisön ymmärtävän, että tietyt ongelmat, ja filosofiset kiistakysymykset ovat hyvin tärkeitä ajatellen koko ihmiskuntaa, koska niiden tuottamat uskomuksellisuudet johtavat hyvinkin kouriintuntuviin käytäntöihin, jotka varmasti kosketavat jokaista tavalla tai toisella. Toisaalta uksomukset määrittävät sen, miten

todellisuutta ymmärretään, ja miten se käsitetään.

[**Kinnunen, T.** , *Pragmatismi ja amerikkalainen filosofian traditio* , Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, s. 364, 1985; Ks. myös: **James, W.** , *Pragmatismi, uusi nimitys eräille vanhoille ajattelutavoille* , Suom. Silfverberg, Otava, Helsinki., 1913]

Jamesin filosofiassa aiemmin mainittu taiteellisuus näkyy tietynä esteettisten näkökohtien korostuksena mm. "ykseyden ja paljouden" filosofiassa. Psykologiassaan **James** hylkäsi mekanistisen assosiaatioteorian ja strukturalismin - ja uskoi, että henkiset tapahtumat täytyy tutkia prosesseina eikä staattisina tietoisuuden palasina - tai tiloina. Tästä syystä hänen psykologiaansa on nimitetty *funktionaalisesksi psykologiaksi* . Tunnetuksi tuli myös **Jamesin** ja **Langen** tunneteoria, joka selitti tunnekokemuksen lihasreaktion seuraukseksi. Assosiaatioteorian keskeinen asema **Jamesin** psykologiassa näkyy erityisesti hänen *Principles* -teoksessaan mm. sen luvuissa IV [Habit], VIII [The Relations of Minds to other Things], XIV [Association] ja XVI [Memory]. Hän lainasi omaan teoriaansa **Alexander Bainin** ja **David Hartleyn** kehittelemät assosiaatioteorian versiot, ja **Jamesin** prosessipsykologia rakentuu oleellisesti näiden assosiaatioteorian varaan. Assosiaatiot eivät tässä yhdistä vakioiksi tulkittuja, substanssin kaltaisia entiteettejä - eli kyseessä ei ole rakennelma, jossa pysyvät komponentit sisältäisivät samalla jonkin suhdeverkoston, jossa viitattaisiin suoraan komponentteihin sellaisinaan. **Jamesin** psykologia on oppositiossa esimerkiksi " *mind -stuff* " -teoriaan, jonka lähtökohdat ovat käsitteellisesti samat kuin vanhassa atomiteoriassa. Yleisesti assosiaatioteorioille on ominaista oletus, että on olemassa (ainakin) psyykkisiä substansseja. -Ks. mm. *Principles* -teos, luku X.

[**James, W.** , *The Principles of Psychology* . Great Books of Western World 53. Encyclopedia Britannica, Inc., Chicago., ss. 364, 367, 1952, (1890)]

William Jamesin isä oli **Henry James vanhempi** , joka pyrki kasvattamaan lapsistaan maailmankansalaisia. Isä uskoi henkevä ja vapaan pöytäkeskustelun hyväntekevään vaikutukseen ja hän myös teki perheensä kanssa yhdessä laajoja ulkomaanmatkoja -ja myöhemmin lähetti poikansa **Williamin** yhdessä veljensä **Henryn** [kyseessä oli **Henry James nuorempi** (1843-1916), josta tuli sittemmin kuuluisa kirjailija] kanssa eri kouluihin Englantiin, Ranskaan, Sveitsiin ja Saksaan, koska noissa maissa pojat voisivat isänsä sanoja mukaillen " *imeä ranskalaista ja saksalaista sivistyksellistä ilmapiiriä ja saada herkempää ja ilmeikkäämpää koulutusta kuin kotona valloissa* " .

[**Perry, R.B.** , *The Thought and Character of William James* , Boston, 1935; Ks. myös: **Kinnunen, T.** , *Pragmatismi ja amerikkalainen filosofian traditio* , Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, s. 267, 1985; Ks. myös: *The ENCY clopedia of Philosophy* , 4., edited by **Paul Edwards** , The MacMillan Company & The Free Press, New York, ss. 240-241, 1967]

Henry James kuuluu **Herman Melvillen** ohella Yhdysvaltain proosakirjallisuuden suuriin kehittäjiin, ja häntä on pidetty nimenomaan pohjoisamerikkalaisen yläluokan kuvaajana - johon hän itsekin syntyi. Hän esittää yläluokan ristiriidat sisältäpäin nähtyinä, ja käsittelee niitä teoksissaan psykologisella tasolla. Vuotta ennen kuolemaansa hän hankki Englannin kansalaisuuden, ja hän elikin suuren osan elämästään Englannissa. Teoksissaan hänen näkökulmansa on usein sama kuin kuvattavien henkilöidenkin, ja hän osasi kuvata myös lasten maailmaa, kuten suomennetussa teoksessaan *Mitä Maise tiesi* (1973 (1897)). Suomessa yleisenpään tietoisuuteen on hänen teoksistaan noussut *Naisen muotokuva* (1955 (1881)) ja *Eurooppalaiset* (1878). Omat aikalaiset eivät arvostaneet muita kuin hänen aivan ensimmäisiä teoksiaan, sillä realismi oli tuolloin paljon suositumpaa. Vasta 1920-luvulla teokset saivat laajempaa mielenkiintoa osakseen. Ensimmäinen poikien yhteinen ulkomaanmatka tapahtui vuosien 1855-1860 - aikana. Vuonna 1867 sekä **Jamesin** heikentynyt terveys -että halu opiskella kokeellista psykologiaa johtivat hänet uudelleen Eurooppaan, ja siellä erityisesti Saksaan, jossa hänen tiedetään lukeneen teoksia hyvin laajalta alueelta tieteen ja filosofian kenttää. Jouduttuaan emotionaaliseen kriisiin vuonna 1870, jonka kriisin vain usko vapaaseen tahtoon saattoi parantaa, hän tutustui **Charles Renouvierin** teokseen *Essais de critique générale* (4 Vols., Paris, 1854-1864) Myöhemminhän **James** tapasi **Renouvierin** henkilökohtaisestikin useitakin kertoja tämän liittyttyä **Jamesin** 'intellektuaaliseen yhteisöön'. Sittemmin tämän kuoltua **Jamesin** omisti teoksensa *Some Problems of Philosophy, A Beginning of An Introduction to Philosophy* (Greenwood press Publishers, New York, s. v, (1968)) **Renouvierin** muistolle.

[*The ENCY clopedia of Philosophy* , 4., The MacMillan Company & The Free Press, ed. **P. Edwards** , New York, ss. 240-241, 1967; Ks. myös: **Kinnunen, T.** , *Pragmatismi ja amerikkalainen filosofian traditio* , Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, s. 267, 1985; Ks. myös: **Ayer, A.J.** , *The Origins of Pragmatism* , s. 190, 1968; Ks. myös: **Kinnunen, T.** , *Charles*

A.J. Ayerin mukaan **Jamesista** tuli professori jo vuonna 1880 (tällöin hänellä oli takanaan jo lääketieteellinen tutkinto), jota ennen hän toimi Harvardissa mm. nimikkeellä "Instructor in Physiology" aina vuodesta 1872. **Ayer** kuvaa **Jamesia** henkilöksi, jonka luennot olivat vividejä johtuen tämän laajasta mielikuvituksesta ja tuoreesta huumorintajusta. **Bertrand Russell** ja **David Hume** olivat hänen mielestään kenties muodollisessa ja teknisessä mielessä **Jamesia** elegantimpia, mutta tämä kykeni (psykologisista) ominaisuuksistaan johtuen saamaan itselleen suuria kuulijakuntia. **James** näki filosofian roolina olla näkemys elämästä, eikä muotonsa kautta tunnetuksi tulevana tieteiden joukossa - siksi hän ei pitänyt sellaisista hyvin muotoilluista argumenteista, jotka eivät lähteneet sydäimestä.

[**Ayer, A.J.** , *The Origins of Pragmatism* , ss. 183-185, 1968; Ks. myös: **Kinnunen, T.** , *Charles Sanders Peirce - koottujen paperien filosofi .*, ss. 30, 36., Jyväskylä., 12.10.1986]

Kuolemansa jälkeen julkaistussa teoksessa *Essays in Radical Empiricism* (1912) **James** sanoo sanasta sanaan:

" *The 'trough and trough' philosophy, as it actually exists, reminds many of us of that clergyman. It seems too buttoned-up and white-chokered and clean shaved a thing to speak for the vast slow-breathing unconscious Kosmos with its dread abysses and its unknown tides* ".

[**James, W.** , *A Pluralistic Universe* , ss. 276-8, 1909; Ks. myös: **James, W.** , *Essays in Radical Empiricism* , 1912; Ks. myös: **Kinnunen, T.** , *Charles Sanders Peirce - koottujen paperien filosofi .*, s. 56., Jyväskylä., 12.10.1986]

William James oli koko ikänsä uskonnollisuuteen taipuvainen, ja koki henkilökohtaisessa uskossaan useita kriisejä. Eräs häntä vaivanneista kysymyksistä oli Jumalan kaikkivaltius - ja sille vastakohtana se mahdollisuus, että Jumalan ohella maailmassa vaikutti muitakin yhtä vahvoja voimia. **Jamesin** näkemys oli tässä selkeä, sillä hän otaksui, että Jumalalla täytyi olla jokin sitoumus luomansa maailman suhteen, jotta siinä voitaisiin hänet itsensä kohdata, ja löytää elämälle tarkoitus. Kun hän tarkasteli "absoluuttisen hengen" asiaa "karkeasyisen" ja "hellätunteisen" temperamenttien näkökulmasta. Kiteytän seuraavassa näistä joitakin:

" *Tahdotte järjestelmää, jossa tulee olla yhdistyneinä kaksi asiaa: Tieteellinen tosiasia huomioon ottaminen ja taipuisuus niitä noudattamaan, lyhyesti mukautumisen henki, ja toiselta puolelta vanha luottamus inhimillisiin arvoihin ja siitä juontuva omaperäisyys, kuuluipa se sitten uskonnolliseen tai romanttiseen tyyppiin. Seuraava pulma on siis edessänne: kaksipuoleinen vaatimuksenne molempain osain eristys on toivotonta laatua. Empirismi kohtaa teidät yhdistyneenä epäinhimillisyyteen ja uskonnottomuuteen. Tai edessänne on ratsionalistinen filosofia, joka tosin saattaa nimittää itseään uskonnolliseksi, mutta pysyttelee erillään kaikesta määrätystä kosketuksesta konkreettisten tosiasiaiden, meidän ilojemme ja surujemme kanssa ... Pelastutte tosin materialismista, vallitsevaa empirismää seuraavasta ilmiöstä, mutta maksatte tämän pelastumisen sillä, että käsistänne luisuu yhteys konkreettisen elämän kanssa. Absoluuttiset filosofit pysyttelevät niin korkealla abstraksionin tasolla, etteivät edes yritä alas lasketumista. Heidän meille tarjoamansa absoluuttinen henki, joka luo maailman sitä ajatteleamalla. Hän olisi yhtä hyvin - ainakaan kukaan ei voi päinvastaista tosistaa - luoda jonkun toisen miljoonien maailmojen joukosta. Tästä hengen käsitteestä ette voi johtaa yhtään ainoata yksilöllistä tosiasiaa ... (kuitenkin) Se pahan määrä, jota maailmassa esiintyy, menee yli inhimillisen kärsivällisyyden mitan* ".

[**Kinnunen, T.** , *Pragmatismi ja amerikkalainen filosofian traditio* , Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, ss. 342, 350, 1985; Ks. myös: **James, W.** , *Pragmatismi, uusi nimitys erälle vanhoille ajattelutavoille .*, Suom. Silfverberg, Otava, Helsinki., 1913]

Kysymys vapaasta tahdosta liittyi syyllisyyden ja vastuullisuuden kysymykseen, sillä pre-deterministisessä maailmassa, jonka jokin kaikkivaltia henki olisi sattumalta niin halutessaan luonut, ei kukaan yksityinen ihminen voisi olla täysin vastuussa tekemisistään - mutta jos hänelle olisi annettu täydellinen vapaus valita tekojensa välillä - mikä tekisi samalla hänet vastuulliseksi teoistaan. Viimeksimainittu edellyttää Jumalaa, joka olisi sitoutunut kaitsemaan luomaansa maailmaa, ja olisi asettunut samalla mittapuuksi

hyvälle ja pahalle.

Hänen uskonnollisia näkemyksiään valaissee mm. teoksessa *A Pluralistic Universe* 1909 esitetty, **John Stuart Millin** näkemystä myötäilevä kannanotto, jonka mukaan sellainen omnipotentti Jumala, joka sallii kärsimyksen ja pahan, ei saata olla toden uskonnollisuuden objekti. Ainut, jolla jumalan nimi voisi olla, on sellainen, joka on itse ikuisuus, mutta kuitenkin siten rajoittunut, että sillä on vihollisia, joista luodussa maailmassa esiintyvä paha ja kärsimys kumpuaa.

[**James, W.** , *A Pluralistic Universe* , s. 124, 1909; Ks. myös: **Kinnunen, T.** , *Charles Sanders Peirce - koottujen paperien filosofi* ., s. 56., Jyväskylän., 12.10.1986]

Uskomiseen ilmiönä liittyi myöskin **Jamesin** teos *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy* (1897), jonka hän omisti **C.S. Peircelle** .

[**Peirce, C.S.** , *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* , ed. Burks, A.W., VII-VIII, Correspondence, lett., W. James to C.S. Peirce, p. 186, 1966; Ks. myös: **Kinnunen, T.** , *Charles Sanders Peirce - koottujen paperien filosofi* ., s. 56., Jyväskylän., 12.10.1986]

William Jamesin psykologia ja filosofia

Voluntaristi **Hans Vaihinger** mainitsee *As If* -teoksessaan erityisenä vaikutuksen antajana **Adolf Horwitzin** teoksen "*Psychologische Analysen auf physiologischer Grundlage* (n. 1870), jossa tämä osoittaa, että kaikki psykologia pohjautuu refleksiskeemojen, stimulaatioilla aiheutettujen vasteiden yms.-tutkimukseen. **Vaihinger** tutustui tähän teokseen vv. 1857-1873 - ja tuli vakuuttuneeksi siitä, että ihmisajatus on vain väline, jolla päästään tarkoituksiin, joita tahdolla kulloinkin on asetettuina. Leipzigissä opettanut **Herbart** antoi **Vaihingerille** hänen kaipaamiaan esimerkkejä 'fiktionalismin' teoriaan -ja tämä myös syventyi **Herbartin** psykologiaan, kuten psykologiaan yleensäkin tavaten tämän alan edustajia useinkin. Myös **James** arvosti **Herbartia** . Tässä kohden ei ole tarkoitus viitata siihen mahdollisuuteen, että **Vaihingerilla** ja **Jamesilla** olisi ollut jotakin henkilökohtaista kanssakäymistä, vaan pikemminkin siihen, että molemmat ovat mitä todennäköisimmin psykologian opinnoissaan saaneet vaikutteita samoilta auktoriteeteilta, kuten **Horwitzilta** -tai **Herbartilta** , joka katsoi, että ilman psykologiaa filosofia ja epistemologia ovat -ja voivat parhaimmillaankin olla vain metodista abstraktiota, joista ei voida johtaa mitään systemaattisia päätelmiä. Myöskin **Avenariuksen** psykologia on voinut tulla **Jamesillekin** tutuksi -ja psykologia oli pitkälti tuohon aikaan erilaisten refleksiskeemojen kuvailua, joissa 'tahto' kuvattiin biologisen hengissäilymisen funktiona, ja jossa 'responsit' nähtiin tahdonalaisen toiminnan 'ekspressiivisinä ilmentyminä'.

[**Vaihinger, H.** , *The Philosophy of As If* , transl. C.K. Odgen, 1968; Ks. myös: **Kinnunen, T.** , *Pragmatismi ja amerikkalainen filosofian traditio* , Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, ss. 267, 269, 1985]

W. Jamesiin vaikuttaneen, ja Euroopassa kehittymässä olevan kokeellisen psykologian ensimmäisenä hahmona pidetään kuitenkin **G.T. Fechneriä** , joka oli ensin opiskellut lääkäriksi, ryhtynyt tukimaan fysiikkaa, ja vaikeasti sairastuttuaan kokenut uskonnollisen kääntymyksen. Kokeellisen psykologian traditiossa **G.T. Fechnerin** seuraajana pidetään **W. Wundt** 'ia, joka oli edellisen tapaan filosofiksi muuttunut lääkäri.

Syyskuussa 1875 **Wundt** tuli Leipzigiin jossa hänen ensimmäinen luentonsa käsitteli logiikkaa.

[**Kinnunen, T.** , *Pragmatismi ja amerikkalainen filosofian traditio* , Jyväskylän yliopisto, filosofian laitos, s. 270, 1985]

Wundtin filosofisia esikuvia olivat **Descartes** ja **John Locke** - koska hän yritti psykologiassaan kehittää keinon aistimiseen liittyvien ideoiden eli ihmismielen perusvarusteiden kuvaamiseen. **Locke** kirjoittaa teoksessaan *Essay Concerning Human Understanding* sanojen käytöstä ideoiden ja kokemusten ilmaisemiseen:

" *The use ... of words is to be sensible marks of ideas; and the ideas they stand for are their proper and*

immediate signification ",

[**Locke, J.** , *Essay Concerning Human Understanding* , III, (Chapter 2., sec. 1.)]

mikä tarkoittaa psykologisten havaintojen kielelle muutettuna sitä, että kirjatut kokemukset eivät voi ilmaistakaan muuta kuin kokemusten ideoituja muotoja -johtuen sanojen [tai kielen] luonteesta. Tällainen näkemys on merkittävä löytö, sillä se merkitsee samalla sitä, että kukaan empiirisistä tieteilijöistä ei ole kontaktissa maailman kanssa suoraan, vaan käsitteiden luoma puskuri erottaa heidät siitä - vaikka läheisyyden vaikutelma voi olla vahva, ja tuntemukset liittyvät siihen muistettuina suorista kokemuksista. **C.S. Peircen** korostama virittyneys (Feeling) on se tapa, jolla suora kosketus voidaan saada, ja olla alttiina maailmalle niinkuin se on, mutta kokemusta ei voida analysoida, tai määrittää mitenkään vielä sen kestäessä. Saksalainen **Franz Brentano** julkaisi useita teoksia, joissa hän selitti, että aistimusta voitiin kuvata ainoastaan toimintana, mutta ei ideana. Hänen mukaansa ideat ja aistimukset eivät kytkeydy yhteen sillä tavoin, että aistittaessa tutkittaisiin ideoita. **C.S. Peirce** oli tässä samoilla linjoilla - kuten kuvatessaan termin virittyneys [Feeling] -merkitystä:

" But the consciousness of a moment as it is in that very moment is not reflected upon, and not pulled to pieces. As it is in that very moment, all these elements of feeling are together and they are one undivided feeling without parts. And what I have described as elements of feeling are not really parts of feeling as it is in the very moment when it is present; they are what appears to have been in it, when we reflect it, after it is past ... A sensation is not a feeling; but an element of feeling is one part of it. The sensation has two parts: feeling, and the sense of its assertiveness, of being compelled to have it. The consequence is that remembering a sensation is not at all the same thing as having it. For though there is some vestige of compulsiveness, even in the memory, it is not at all comparable to the compulsiveness of the actual sensation " .

[**Peirce, C.S.** , *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* , ed. Burks, A.W., VII-VIII, Forms of Consciousness, §2., 540-541, 1966]

Wundtia kiinnostivat ennen muuta [sisäiset] aistimukset, ja hänen mukaansa ne voitiin jakaa [ideoituihin] aistimuselementteihin. **Wundt** - joka uransa aikana kirjoitti tavattoman runsaasti tekstiä (kokonaista 53735 sivua) - perusti Leipzigiin ensimmäisen psykologisen tutkimuslaitoksen jonne opiskelijoita tuli aina Amerikkaa myöten seuraamaan hänen kurssejaan. **Wundtin** rajoitukset kokeellisen psykologian edelleenkehittymisen kannalta liittyivät hänen teoriaansa, jossa hän korosti mm. introspektiota ja ideoita aistimusten yksityiskohtaisessa tarkastelussa - ja tämän näkemyksen asettamat rajoitukset nähtiin selvästi jo hänen elinaikanaan. Introspektio ei voi paljastaa esimerkiksi sitä, miten assosiaatiot kielen ilmaisujen ja ideoiden välille syntyvät. **James** , joka oli kosmopoliitti, älykäs ja hyvin humaani - oli siten lähes joka suhteessa ammattiuraansa lukuunottamatta **Wundtin** vastakohta. **James** ei ollut niinkään kiinnostunut lääketieteestä kokonaisuutena, mutta erittäin kiinnostunut fysiologiasta ja psykologiasta. Kun hänet kutsuttiin opettamaan Harvardin lääketieteelliseen kouluun (Medical School), hän piti v. 1875 ensimmäisen kokeellisen psykologian kurssin Yhdysvalloissa. Tästä eräänä seurauksena oli se, että hän siirtyi filosofiseen tiedekuntaan, johon psykologia tuolloin kuului. Vuonna 1890 hän julkaisi suuren teoksensa *The Principles of Psychology* .

John Deweyn mukaan **James** jatkoi filosofiassa **C.S. Peircen** aloittamaa työtä, mutta tiettyssä mielessä kavensi tämän pragmaattista filosofista metodia, ja sen käyttöaluetta. Samanaikaisesti **James** toisaalta laajensi metodin käyttöaluetta. Vuonna 1898 **James** aloitti tavallaan uuden pragmaattisen suuntauksen kirjoituksellaan *Philosophical Conceptions and Practical Results* , joka myöhemmin julkaistiin eräässä *Collected Essays and Reviews* -koostelman luvussa. Siinä **James** katsoi, että eräitä **C.S. Peircen** esittämiä lausumia ajattelun ja toiminnan luonteesta voitaisiin käsittää tavallaan laajemmin, kuten:

1. Uskomukset ovat toiminnan reaalisia sisältöjä.
2. Ajattelun funktio ei ole oikeastaan muu kuin yksi askel tuotettaessa toimimisen tapoja.
3. Jokainen idea, joka meillä on tietystä objektista ei ole oikeastaan muuta kuin idea kaikista tuon objektin vaikutuksista meihin.

[Dewey, J ., "The Development of American Pragmatism", Teoksessa Twentieth Century Philosophy, Living Schools of Thought, ed. Runes, D.D., ss. 449-468, 1968; Ks. myös erityisesti kohtaa 3. koskien : **Ogden, C.K. & Richards, I.A ., The Meaning of Meaning, A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism .** Routledge & Kegan Paul, London., ss. 442-443, 1972, (1923)]

Deweyn artikkelin "The Development of American Pragmatism" - mukaan **James** omaksui **C.S. Peircen** kannasta poikkeavan näkemyksen ideoista ja niiden todistettavuudesta empiriassa. **Jamesin** mielestä ideoiden todistuksessa on keskityttävä erityisvaikutuksiin ja seuraamuksiin, joiden perusteella ideoiden validius puntaroiuu . Samalla on tietenkin tarkattava yleisiä vaikutuksia ja seuraamuksia. **James** ulotti **Deweyn** mukaan tämän erityisvaikutusten ja seuraamusten korostuksensa miltei kaikille tieteenaloille, ja erityisesti koskemaan uskontojen opinkappaleiden selityksiä - ja ei siis käsittänyt yleisyyksien löytyvän [**C.S. Peircen** tapaan] siten, että erityisyyksien löytyminen kasvattaisi universaaliuksien ekstensiota. Tässä mielessä **Jamesia** voidaan pitää nominalistina. Selitysmallista voidaan sanoa yleisesti, että metodi palvelee siinä ainoastaan yleisyyden [termin] selittämistä, muttei sano sitä, onko tietty erityishavainto sinällään luotettava vai ei. Tarkastellessaan näennäisiä vastakohtaisuuksia, kuten käsiteparia "materialismi" ja "spiritualismi" **James** käyttää tällaista pragmaattista metodia - kuten myös tulkittessaan uudella tavalla totuuden [tosiasiuuden] *korrespondens* -teoriaa, sekä *koherenssiteoriaa* . **Jamesin** käsityksillä on yhteyttä englantilaiseen empirismiin.

[Dewey, J ., "The Development of American Pragmatism", Teoksessa Twentieth Century Philosophy, Living Schools of Thought, ed. Runes, D.D., pp. 449-468, 1968]

Dewey sanoo, että **James** näki monet filosofiset kiistakysymykset ja vastakkainasettelut käytännöllisenä ongelmana, mikä tarkoittaa sitä, että ihmiset ymmärtävät koko todellisuutta väärin ja rakentavat virheellisiä syys-seurausketjuja. **W. James** käyttää erään tarkastelunsa vastinpareina "teismi" - "materialismi" -käsiteparia: Mikäli maailmaa ja sen tapaa toimia pidetään täydellisenä sillä tavoin, ettei siihen voida enää lisätä mitään sen täydellistämiseksi, niin on täysin oikeutettua pitää maailman syntymisen aiheutuneen joko Jumalasta tai aineesta itsestään Jos asianlaita onkin päinvastainen, ei se muuta miksiäkään sitä, että tosiasiat ovat voimassa, vaikka huomioitaisiin aika maailman alusta sen loppuun. Nämä tällaiset tosiasiat määräävät asioiden syy-seuraussuhteet niinkuin ne kulloinkin ovat -ja tästä syystä ne erityiset nimet, joita ihmiset näille syille ja seurauksille antavat kulloinkin, ovat keinoitekoisia . Asia muuttuu toiseksi, mikäli tulevaisuus on luonteeltaan sellainen, että Jumala on antanut absoluuttiset määreet hyvälle ja pahalle, kuten myös on määrännyt ne olosuhteet, jossa maailman voi katsoa saavuttaneen lopullisen päätepisteensä. Silloin ihmisten elämä on jatkuvaa kannanottoa hyvään ja pahaan. **Jamesin** esimerkki korostaa sitä, että mikäli maailmaa pidetään persoonattomasti ja mekaanisesti syntyneenä sellaiseksi kuin se on, on ihmisen mieleöntä nimetä asioita ja syitä täksi tai tuoksi, koska se ei muuta niiden luonnetta tai kulkua miksiäkään, mutta jos maailmaa pidetään persoonallisen Jumalan luomana, tulee ihmisen jokainen teko arvioiduksi yksilöllisesti kannanottona Jumalan persoonallisesti asettamiin absoluuttisiin eettisiin arvoihin, ja individualit tulevat käsitellyiksi yksilöinä. Siten saa myös merkityksensä se, miten ihmiset nimeävät asioita, ja millaisin arvoin he sen tekevät .

[Dewey, J ., "The Development of American Pragmatism", Teoksessa Twentieth Century Philosophy, Living Schools of Thought, ed. Runes, D.D., pp. 449-468, 1968]

Dewey huomioi mainitussa artikkelissaan, että vuoden 1907 luennossaan **James** käyttää samasta asiasta [käsitevastinparit] toista esimerkkiä, vastinkohtaparina käsitteet "monismi" - "pluralismi" [liittyy nominalismin kiistämiseen]. Monismissa maailma muodostaa jäykän universumin, jossa jokainen sen osa on jokaisella hetkellään juuri tietyllä määrättyllä paikallaan, ja sen osaset koskaan muuttumattomissa yhteydessä toisiinsa - ja tällaisessa maailmassa ei voi koskaan ilmetä vapaata tahtoa, ja vaihtoehtoihin hakuisuutta, ja siellä ei voitaisi havaita mitään, mikä ei olisi ollut siellä jo aikaisemminkin [kuten ei myöskään sellaista, mitä ei siellä olisi koskaan ollut, koska siellä jo on kaikki mahdollinen]. Tällaisessa maailmassa ei olisi yksilöllistyvää erilaisuutta tai yksilöllistyviä rakenteita, koska kaikkihan olisi jo ennestään tietyissä suhteissa toisiinsa aina ja iankaikkisesti. Siten monismi johtaa myös rationalistiseen tapaan käsittää maailmaa ja dogmaattisiin argumentointeihin . On tavallaan naurettavaa, että monismin hyväksyminen jo sinällään sisältää tehdyn valinnan. Tämä kaikki merkitsee sitä, että monistinkin on -todistaakseen monistisen maailman olemassaolon -tehtävä jatkuvasti valintoja ja kieltämiä, ja siten elettävä pluralistisessa maailmassa.

[Dewey, J ., "The Development of American Pragmatism", Teoksessa Twentieth Century Philosophy, Living Schools of Thought, ed. Runes, D.D., ss. 449-468, 1968]

Dewey siteeraa artikkelissaan t myös **Jamesin** v. 1908 kirjoittamaa esseettä, jossa tämä kuvaa syy-seuraustestiä pluralistisessa maailmassa, jossa voivat ilmetä niin erityisyys kuin yleisyyskin samanaikaisesti:

"... *Se, millä tavoin syy-seuraustesti on luonteeltaan praktinen [pragmatisch vs. praktisch] on sitä, että se mitä ilmeisimmin on konkreettinen ja yksilöllinen luonteeltaan; erityinen ja teho-ominaisuuksia omaava -vastakohtana abstraktille, yleiselle ikuisolevaiselle. Asiat, jotka ovat **Pragmata** , ovat pluralistisia olemisen luonteeltaan, kaikessa moninaisuudessaan, ja erityisiä seuraamusvaikutuksia omaavia, ja samalla voivat omata teoreettista luonnetta "*

[Dewey, J ., "The Development of American Pragmatism", Teoksessa Twentieth Century Philosophy, Living Schools of Thought, ed. Runes, D.D., pp. 449-468, 1968]

Deweyn artikkelissa **James** lausuu:

" *Sellainen testi, jossa kaikki ihmiselle tajuttavissa olevat syy-seuraus -yhteydet saadaan näkyviin [ja joka tähtää sen selvittämiseen, mitä on totuus tai tosiasiuus] on testi, jossa paljastetaan kaikki käsitteen järjelliset ja mielekkäät vuorovaikutussuhteet, ja kaikki käsitteen suuntautuneisuutta omaavat periaatteet ja innoitteet. Tämä merkitsee sitä, että nämä yhteydet selittyvät osin kokemusmaailmastamme käsin siten, että itse tiedämme olevamme osa tiettyjä yhteyksiä. Täten katsoisin voivani tulkita **C.S. Peircen** totuusprinsiipin siten, että minkä tahansa filosofisen proposition efektiivinen merkitys voidaan aina palauttaa tiettyihin syy-vaikutuksiin, jotka ovat tunnistettavissa olevia kaikessa erityisyydessäänkin aina kun kohtaamme tällaisia tulevaisuudessa tapahtuvien käytännöllisesti koettavien tunnistamisten yhteydessä joko olemalla itse aktiivisena osapuolena, taikka vain tarkkailijoina. Mielestäni asian ydin on siinä, että tärkeintä on kokemuksen erityisyys kuin se, että kokemus on osallistumistapahtuma "*

[Dewey, J ., "The Development of American Pragmatism", Teoksessa Twentieth Century Philosophy, Living Schools of Thought, ed. Runes, D.D., ss. 449-468, 1968]

Deweyn mukaan myös **James** sai filosofiaansa vaikutteita brittiläisestä filosofiasta, mm. **Lockelta** , **Berkeleyltä** , **Humelta** , **Milliltä** , sekä **Bainilta** , [**D. Hartleyltä**] ja **Hodgsonilta** .

[Dewey, J ., "The Development of American Pragmatism", Teoksessa Twentieth Century Philosophy, Living Schools of Thought, ed. Runes, D.D., ss. 449-468, 1968]

Vaikka **James** olikin kiinnostunut uudesta kokeellisesta psykologiasta, ja tavallaan psykologisoi filisofiaa - häntä on silti pidettävä ennen muuta filosofina. Hän ei ollut **Boringin** mukaan eksperimentalisti. Häntä kiinnosti ja hän uskoi siihen, mutta hän ei pitänyt siitä. **James** aloitti *Principles* -teoksen kirjoittaakseen uuden tieteellisen psykologian oppikirjan. Saatuaan työn valmiiksi, hän kuitenkin kirjoitti:

"... *ei ole olemassa sellaista asiaa kuin psykologia tieteenä "*

[**Boring** : *A History of experimental Psychology* , 1931, 497 ja 502]

Jamesin mukaan psykologia oli vielä esitieteellisessä tilassa. Työllään hän kuitenkin huomattavasti edisti myös kokeellisen psykologian kehitystä Yhdysvalloissa. Psykologiassaan hän oli pragmatisti, joka rikkoi traditionaalisia muotoja ja rajoituksia. Hänen ajatuksensa ennakoivat sekä hahmopsykologiaa -että behaviorismia, jotka molemmat merkitsevät kapinaa samoja traditionaalisia dogmeja vastaan. Välittömimmin hän tietysti vaikutti amerikkalaisen funktionalismin muotoutumiseen, jossa keskeisintä osaa tuli esittämään myöhemmin **John Dewey** .

Lopuksi todettakoon, ettei *pragmatismi* ole oma, erillinen ilmiönsä suhteessaan eurooppalaiseen filosofiaan ennen- ja jälkeen sen varsinaisen kukoistuskauden. Amerikkalaisen filosofian kulta-ajan jälkeisistä eurooppalaisista filosofeista esim. **Ludwig Wittgensteinin** myöhäisfilosofian pragmaattisiin

piirteisiin erityisesti **Jamesin** kautta -ovat kiinnittäneet huomiota mm. **M. Fairbanks** [1966], **K.T. Fann** [1969], **S.K. Wertz** [1972] - ja **I. Gullvåg** [1981], joista viimeksimainittu korostaa pikemminkin **C.S. Peircen** filosofian vaikutusta **Wittgensteiniin** erityisesti **F.P. Ramsey**n välityksellä.

[**Gullvåg, I.** , "Wittgenstein and Peirce". Teoksessa Johannesen, K.S. & Nordenstam, T. [eds.]: Wittgenstein- Aesthetics and Transcendental Philosophy. Hölder-Pichler-Temsky, Vienna, 1981; Ks. myös: **Fairbanks, M.** , *Wittgenstein and James* . New Scholasticism s. 40, 1966; Ks. myös: **Fann, K.T.** , *Wittgenstein's Conception of Philosophy* . Basil Blackwell, Oxford, 1969; Ks. myös **Wertz, S.K.** , "On Wittgenstein and James" ., Aikakausjulkaisussa: New Scholasticism, s. 46., 1972; Ks. Wittgensteinin omia viittauksia William Jamesiin: *Filosofiset tutkimukset* [1953], §§ 342, 413, 610 ja s. 219; *Sininen ja Ruskea kirja* [1969] ss. 78, 103.]